

MĖGĖJŲ ŽŪKLĖS VYSTYMAS LIETUVOS VIDAUS VANDENYSE

Vilmantas Graičiūnas
I-oji Lietuvos mėškeriojų konferencija
Kaunas
2013 m. lapkričio 16 d.

Kas yra mėgėjų žūklė? Žūklė tai hobiis. Darbą žmonės gali keisti, hobiui dažniausiai išlieka ištikimi visą gyvenimą. Žūklė – tai azartas (adrenalinas), sportas, noras nugalėti (kitus žvejus ir žuvį). Žūklė – tai poilsis, atsiribojimas nuo kasdienybės. Žūklė – tai bendravimas su gamta, noras ją pažinti ir t.t. apibendrinant galima pasakyti, kad žūklė, tai laisvalaikio praleidimo forma.

Žvejas mėgėjas perka žvejybos įrankius, masalus ir turi nemažai kitų su žvejyba susijusių išlaidų, taip pat jis skiria dalį savo laiko, kuris galėtų būti praleistas ir užsiimant kita jam patinkančia veikla. Pasirinkimas priklauso nuo to kokį pasitenkinimą jam suteikia viena ar kita veikla ir kiek tai kainuoja. Jei jis gauna pakankamai didelį pasitenkinimą iš žvejybos jis šiai veiklai skiria daugiau savo pajamų ir laiko, kol pasiekiamą riba kai gaunamas pasitenkinimas atitinka lėšų ir laiko sąnaudas ir likusias lėšas ir laiką asmuo jau naudoja kitai veiklai.

Sprendžiant iš kasmet didėjančio išduodamų mėgėjų žvejybos leidimų skaičiaus galima teigti, kad dėl emigracijos mažėjant gyventojų skaičiui Lietuvoje, žvejų skaičius nemažėja (žvejybos kokybės ir kainos santykis dar tenkina žvejys mėgėjus).

Šiuo aspektu žūklės Lietuvoje viziją formuluočiau maždaug taip: kainos ir kokybės atžvilgiu subalansuota, mažai įtakojama ekonominių ir politinių pokyčių poilsio ir sporto šaka.

Žvejyba susideda iš trijų pagrindinių komponentų: žuvų gaudymas, žuvų paėmimas, estetiškas pasitenkinimas. Žuvų paėmimas nėra pagrindinė žvejybos vertės dalis, nes paprastai prekyboje gali nusipirkti tą patį kiekį žuvų žymiai pigiau. Atsižvelgiant į tai mėgėjų žvejyba yra matuojama ne sugautomis žuvimis, o žvejybos dienomis arba žvejybomis. Žvejyba apibrėžiama kaip vieno žvejo viena žvejyba bet kuriam laikotarpiui (valandai ar visai dienai).

Kas įtakoja žvejybos kokybę (kas yra gera žvejyba)? Žvejybos vertė (kokybė) priklauso nuo: žuvų gausumo, žuvų rūšių ir dydžių, aplinkos, žvejų kiekio, bendravimo su kitais žvejais ir kt. Didžiausią įtaką turi žuvų išteklių būklė. Atmetus gamtinius faktorius žuvų išteklių būklę įtakoja verslinė žvejyba, nelegali žvejyba ir mėgėjų žvejyba. Nežiūrint vis didėjančių verslinės žvejybos apribojimų, versliniai sugavimai ežeruose pastaraisiais metais pastoviai auga, tačiau daugiausiai seliavų ir stintelių sąskaita, be to tikėtina, kad vis daugiau sugautų žuvų parodoma oficialioje statistikoje (ištraukiama iš šešėlio). Žuvininkystės įstatymu verslinė žvejyba uždrausta mažesniuose nei 200 ha vandens telkiniuose (išskyrus specializuotą seliavų ir stintelių žvejybą). Vadovaujantis Verslinės žvejybos taisyklėmis verslinė žvejyba draudžiama upėse (išskyrus migruojančių ungurių, nęgių ir stintų žvejybą), nuo 2013 m. – Kauno mariose ir Kruonio HAE baseine. Įstatymas suteikia teisę žvejybos plotų naudotojams aplinkos ministro nustatyta tvarka žvejoti gaudyklėmis, o didesniuose nei 200 ha vandens telkiniuose – ir tinklais. Žvejybos plotų naudotojų yra apie 800 ir tikėtina, kad keliuose šimtuose išnuomotų vandens telkinių būtų vykdoma verslinė žvejyba, tačiau aplinkos ministras apribojo šią teisę nustatydamas, kad verslinės žvejybos įrankiais žvejybos plotų naudotojai gali žvejoti tik esant žuvų dusimui arba vykdant specializuotą seliavų ar stintelių žvejybą. Ir bene svarbiausias aplinkos ministro įsakymas – nustatantis, kad nuo 2015 m. verslinė žvejyba uždraudžiama visuose ežeruose ir tvenkiniuose.

Siekiant sumažinti nelegalios žvejybos apimtį uždrausta nekontroliuojama prekyba žvejybiniais tinklais. Nuo šių metų gegužės 1 d., įsigaliojus Prekybos ne mėgėjų žvejybos įrankiais tvarkai, verslinės žvejybos įrankius parduoti ar įsigyti galima tik turint regiono aplinkos apsaugos departamento išduotą leidimą. Iki 10 kartų padidinti žuvų ištekliams padarytos žalos apskaičiavimo įkainiai (vien ši priemonė kelis kartus sumažino nelegalių tinklų skaičių vandens telkiniuose), padidintos nuobaudos už grubius Mėgėjų žvejybos taisyklių pažeidimus (už žvejybą du ir daugiau

kartų viršijant leistiną žvejybos įrankių ar kabliukų skaičių jau baudžiama kaip už brakonieriavimą – iki 1000 Lt bauda su žvejybos įrankių ir priemonių (valčių) konfiskavimu). Parengti ATPK pakeitimo projektai kurie žymiai padidins aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės efektyvumą (numatyta įtvirtinti nuostatą leidžiančią pažeidimo padarymo įrankių, priemonių, nepriklausančių pažeidėjui nuosavybės teise, konfiskavimą, padidinti baudų dydžius ir kt.).

Mėgėjų žvejyboje – sukurta Aplinkosaugos leidimų informacinė sistema (ALIS), kuri leidžia reguliuoti žvejų srautus (nustatyti žvejybos leidimų limitą į bet kurią upės ar kito vandens telkinio atkarpą ir kt.). Nepalyginamai didesnis dėmesys skiriamas mėgėjų žvejybos kontrolei. Artimiausiu metu įgaliojimai surašyti protokolus dėl žvejybą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų bus suteikti miškų kontrolės pareigūnams ir saugomų teritorijų pareigūnams. Auga pačių žvejų kultūra.

Visuomenė, dėl blogų įstatymų ar kitų teisės aktų nuostatų visada kaltina valdžią – Seimą, ministerijas. Ar tikrai teisės aktus kuria biurokratai? Nei viena nuostata teisės akte neatsiranda, jei ją nėra suinteresuota tam tikra visuomenės grupė. Jei ta visuomenės grupė yra pakankamai skaitlinga ir aktyviai dirba dėl savo interesų – valdžia bejėgė ką nors pakeisti. Šiam teiginiui patvirtinti pateikiu tokį pavyzdį.

1994 m. geriausi šalies vandens telkiniai ne visai skaidriai buvo išnuomoti įvairioms organizacijoms ir asmenims. 1995 m. pradžioje LR Seimas priėmė rezoliuciją „Dėl vandens telkinių nuomos verslinei ir mėgėjiškai žūklei“, kurioje konstatuojama, kad žvejybai išnuomotuose vandens telkiniuose „susidarė sąlygos savivalei ir piktnaudžiavimui naudojant Lietuvos Respublikai išimtinę nuosavybės teise priklausančią turtą“. Vyriausybei pasiūlyta paskelbti nuomos sutartis negaliojančiomis.

Atsižvelgiant į šią rezoliuciją 1995 m. buvo priimtas Vyriausybės nutarimas „Dėl verslinės ir mėgėjiškos žūklės Lietuvos Respublikoje“. Šiuo nutarimu buvo patvirtintas „Neišnuomotinių (valstybinės reikšmės) vandens telkinių sąrašas“, į kurį įtraukti vertingiausi aplinkosauginiu požiūriu telkiniai: Merkys, Šventoji, Nemunas ir kt. Tačiau nuomos sutartys, dėl galimai neskaidriai išnuomotų telkinių nebuvo nutrauktos, kadangi po šio sąrašu buvo įrašyta pastaba, kad „valstybinės reikšmės vandens telkiniai, dėl kurių sudarytos nuomos sutartys, prie neišnuomotinių vandens telkinių kategorijos priskiriami pasibaigus galioti sutartims“ – t.y. nuomos sutartys nenutraukiamos, bet joms pasibaigus nebegali būti sudaromos naujos sutartys.

2000 m. priimamas Žuvininkystės įstatymas, kuriame atsirado tokia nuostata „privačiuose ir nuomojamuose vandens telkiniuose mėgėjiškos žvejybos tvarką nustato savininkas arba nuomininkas.“ Jei šia nuostata būtų pasinaudoję nuomininkai šalyje būtų atsiradę apie 1000 žvejybos tvarkų, su skirtingais leidžiamų paimti žuvų dydžiais, jų kiekiu, leidžiamu naudoti įrankių, kabliukų skaičiumi ir kt. Tai be jokios abejonės sukeltų chaosą, žvejų nepasitenkinimą ir viso to pasekmė galėjo būti abejotino teisėtumo nuomos sutarčių nutraukimas. Ši įstatymo nuostata galiojo 4 metus – iki 2004 m., tačiau ja nepasinaudojo nei vienas nuomininkas. Tai rodo nuomininkus vienijančios organizacijos ypatingą vidinę drausmę.

2004 m. atsiranda iniciatyvinė grupė Mėgėjiškos žūklės įstatymo projektui parengti. Kodėl 2004 m? Todėl kad baigiasi 1994 m. sudarytų sutarčių galiojimo laikas. Iniciatyvinė grupė dėjo labai daug pastangų, kad į įstatymą būtų įrašyta nuostata, kad vandens telkiniai, kurie buvo išnuomoti į nenuomojamų telkinių (Vandens telkinių, į kuriuos neišduodami leidimai naudoti žūklės plotus) sąrašą netraukiami. Šios nuostatos į įstatymą įrašyti nepavyko, bet ji buvo įgyvendinta per Vyriausybės nutarimą.

Mėgėjiškos žūklės įstatyme nustatyta, kad vertingų gamtinių kompleksų ir biologinės įvairovės išsaugojimui, žuvų migracijai, nerštui svarbūs vandens telkiniai įtraukiami į Vandens telkinių, į kuriuos neišduodami leidimai naudoti žūklės plotus sąrašą.

LR Vyriausybės nutarimu buvo patvirtintas toks sąrašas, tik kažkodėl į jį nebuvo įrašyta Merkio upė, nors ši upė yra ichtiologinis draustinis, Natura 2000 teritorija (kuo Merkys mažiau vertingas už Ūlą ar kitus Merkio intakus, kurie įtraukti į sąrašą). Į sąrašą įrašytas Nemunas, Neris ir kitos vertingiausios upės, tačiau šio sąrašo pabaigoje įrašyta pastaba, kad sąrašė esančių upių

atskirose atkarpose: „(Nemuno upėje – Kauno, Jurbarko ir Šakių rajonų savivaldybių teritorijose, Neries upėje – Kauno rajono savivaldybės teritorijoje, Jūros upėje – Šilalės rajono savivaldybės teritorijoje, Šventosios upėje – Anykščių, Utenos ir Ukmergės rajonų savivaldybių teritorijose) mėgėjiškos žūklės visuomeninėms organizacijoms gali būti išduodami leidimai naudoti žūklės plotus”. Nemunas ir Neris be jokios abejonės yra svarbiausios upės žuvų migracijai – įdomu kuo, jei ne lobizmu, remiantis padaryta išimtis trijų savivaldybių (Kauno, Jurbarko ir Šakių) teritorijoje esantiems upių ruožams – ar žuvis šiomis atkarpomis nemigruoja?

2012 m. buvo priimtas Mėgėjų žvejybos įstatymas, kuriuo 2 kartus padidintas mokestis už leidimą naudoti žvejybos plotą (nuo 1994 m. ši mokestį buvo bandoma padidinti ne vieną kartą, tačiau nesėkmingai), nutraukta upių nuoma. Ką tai rodo? Tai rodo, kad žūklės ploto naudotojus (nuomininkus) vienijanti organizacija praranda įtaką. Atsirado naujos žvejybos (ne nuomos) pagrindu susikūrusios žvejų asociacijos. Iš įstatymo buvo išbraukta nuostata, kad mėgėjų žvejybai vidaus vandenyse teikiamas prioritetas prieš verslinę žvejybą – o tai ženklas, kad žvejų verslininkų įtaka išaugo (susikūrė ir aktyviai dirba Aukštaitijos žvejų verslininkų asociacija ir kt.).

Teisės aktų nuostatas be jokios abejonės įtakoja ir valstybės valdymo institucijos: Aplinkos ministerija, Žemės ūkio ministerija, LR Seimas. Jei ministerijos paprastai turi gana pastovią poziciją žuvininkystės klausimais, tai dauguma Seimo narių arba jos neturi arba ją labai dažnai keičia. Formuojant Seimo narių nuomonę žvejai verslininkai gerokai aktyvesni už mėgėjus. Kasmet vyksta po keletą Seimo Jūrinių ir žuvininkystės reikalų komisijos, Kaimo reikalų komiteto, Aplinkos apsaugos komiteto išvažiuojamųjų posėdžių, kurių metu susitinkama su žvejų verslininkų asociacijomis. Ar kada nors buvo Seimo komitetų ar Jūrinių ir žuvininkystės reikalų komisijos išvažiuojamasis posėdis susitikti su žvejų mėgėjų asociacija? Ne. O ar mėgėjai kada kvietė pas juos atvykti? Ne.

Prezidento institucija – prireikus vetuoja įstatymus, tačiau į šią instituciją galima kreiptis tik tais atvejais, kai teisės aktų nuostatos grubiai pažeidžia didelės dalies visuomenės interesus ar konstitucines teises.

Kas dar įtakoja teisės aktų nuostatas? Mokslo institucijos. Žvejyba reglamentuojama atsižvelgiant į mokslininkų rekomendacijas. Tas pats argumentas pateiktas kaip asmeninė nuomonė ir kaip tyrimų duomenimis paremta mokslininkų išvada turi visai kitą „svorį”. Diskutuojant dėl lėšų žuvų išteklių atkūrimui ir saugojimui skirstymo žvejų portaluose vyravo nuomonė, kad mokslinių tyrimų nereikia. Į tai iš dalies buvo atsižvelgta, tačiau sėkminga mėgėjų žvejybos plėtra be ichtiologinių ir ekonominių tyrimų, vadovaujantis vien nuojauta ar nuomone, labai abejotina.

Didžiulę įtaką teisės aktų nuostatoms gali turėti žiniasklaida. Visuomenės informavimo priemonės jau seniai tapo valdymo forma (ketvirtoji valdžia).

Kalbant apie perspektyvą, nemažas galimybes žūklės plėtrai suteikia lėšos, skirtos žuvų išteklių atkūrimui ir saugojimui. Viename pokalbyje kolega iš gretimos ministerijos pasakė tokią frazę: “žvejai mėgėjai įsivaizduoja, kad lėšos sumokėtos už žvejybos leidimus yra jų – tai valstybės biudžeto lėšos”. Ir taip (kad valstybės biudžeto lėšos yra jų – biurokratų lėšos ir tik jų reikalas kaip jie tas lėšas naudos) galvoja daugelis.

Su lėšų, skirtų žuvų išteklių atkūrimui ir saugojimui naudojimo kontrole yra galimybė pademonstruoti kaip visuomenė turėtų kontroliuoti valstybės biudžeto lėšų naudojimą. Norint pasiekti, kad žūklė būtų mažai įtakojama politinių pokyčių reikia maksimaliai išnaudoti palankią politinę situaciją. Kovoiant su korupcija aplinkos ministras V. Mazuronis nuveikė nemažiau, nei kovoiant su brakonieravimu. Šiuo metu yra užtikrintas lėšų, skirtų žuvų išteklių atkūrimui ir saugojimui naudojimo skaidrumas, bet, kad tai nepasikeistų kartu su ministru, reikia teisės aktais užtikrinti žvejų dalyvavimą nuo lėšų skyrimo iki atliktų darbų priėmimo ir gautų rezultatų vertinimo. Tarp žvejų susiformavusi nuomonė, kad žuvis įveisiamos tik popieriuje, tačiau į ministerijos kvietimą dalyvauti nuo žuvų svėrimo akvakultūros įmonėje iki įveisimo į vandens telkinį atsiliepė tik Lietuvos karpininkų asociacija, kurios atstovai dalyvavo visuose karpių įveisimo darbuose. Ministerija užtikrina šių darbų kontrolę, tačiau tą laiką, kurį aplinkos apsaugos

valstybinės kontrolės pareigūnai skyrė žuvų įveisimo kontrolei, jie galėjo skirti žuvų išteklių apsaugai sustiprinti.

Pradedamas projektas „Žvejybos rojus“, kurio tikslas atsispindi pavadinime. Žvejų indėlis pasiūlymais – kas ir kur turėtų būti daroma, grįžtamasis ryšys – kaip pasiteisino viena ar kita priemonė yra neįkainojamas.

Perspektyvos teisėkūros srityje labai neaiškios. Didžiulis spaudimas leisti verslinę žvejybą Kauno mariose ir ežeruose. “pakartotinai prašome nedelsiant nustatyti žvejybos limitus 2013 m. visuose didesniuose kaip 200 ha vidaus vandenų telkiniuose (taip pat ir Kauno mariose)” (Seimo Jūrinių ir žuvininkystės reikalų komisijos raštas aplinkos ministrui). Seimo rudens sesijos darbų programoje numatyta Mėgėjiškos žūklės įstatymų projektų, kuriuos teikia Seimo nariai, svarstymas. Kokios nuostatos atsiras tuose projektuose – niekas nežino.

Šiuo pranešimu skatinau žvejų mėgėjų aktyvumą, tačiau, registruojant dalyvius į konferenciją, pamatėme kiek yra žvejų mėgėjų asociacijų. Jei visos jos tiesiogiai aktyviai dalyvaus teisėkūros procese bet kurios institucijos darbas bus paralyžuotas. Reikalinga viena organizacija, turinti daugumos žvejų asociacijų įgaliojimus.

Galima ir nieko nedaryti. Kaip sakė Šveikas – „niekad nebūna, kad niekaip nebūtų – kažkas, kažkaip vis tiek bus“. Tik matyt ne taip, kaip norėtume.